

УДК 376

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4\(217\)-97-101](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-97-101)

ЗВЕКОВА ВІКТОРІЯ КОРНІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, Україна

Viktoriia Zviekova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izmail State Humanitarian University, Izmail, Ukraine

E-mail: vikazvekova19@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6044-8814>

КАЧУРОВСЬКА ОКСАНА БОРИСІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, Україна

Oksana Kachurovska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izmail State University of Humanities, Izmail, Ukraine

E-mail: Juliyasil2016@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1658-0578>

СІЛЯВІНА ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, Україна

Yuliia Siliavina,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izmail State University of Humanities, Izmail, Ukraine

E-mail: Juliyasil2016@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0250-6526>

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДОРΟΣЛИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

A Розглянуто головні напрями роботи з дорослими, які мають серйозні порушення мовлення. Це є важливою передумовою для ефективної логопедичної практики в умовах воєнного стану. Висвітлено особливості корекційного впливу та перешкоди, які можуть ускладнювати успішне вирішення цієї проблеми. Аргументовано необхідність комплексного підходу для подолання серйозних мовленнєвих порушень у дорослих особливо в умовах нервового напруження, екстремальних і психотравмуючих ситуаціях. Авторами досліджено важливість дистанційної діяльності логопедів в Україні в умовах воєнного стану, що стикається зі своїми особливостями через обмеження доступу до пацієнтів. У практичній діяльності логопед може використовувати комп'ютерні технології для психодіагностики та корекційно-розвивальної роботи.

Ключові слова: дорослі; мовленнєві порушення; логопедична практика; логопед; реабілітація; воєнний стан; комплексний підхід; комунікація; травма; професійна діяльність

CHARACTERISTICS OF LOGOPEDIC ASSISTANCE FOR ADULTS UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS

S This article discusses the main areas of work for adults with serious speech disorders. This is an important prerequisite for effective speech therapy practice under martial law conditions. Features of the corrective impact and obstacles that can complicate a successful solution to this problem are highlighted. The need for a complex approach to overcome serious speech disorders in children, particularly in conditions of nervous tension and extreme and psychotraumatic situations, is emphasized. The authors investigated the importance of remote work for speech therapists in Ukraine under the conditions of martial law, which has its own peculiarities due to the limitation of patient access. In practical activities, speech therapists can use computer technologies for psychodiagnostics and corrective and developmental work.

Speech therapy assistance for adults under martial law conditions requires a comprehensive approach, including the adaptation of work methods, psychological support, technology use, educational resources, social support, and resolution of organizational issues. It is important to ensure the continuity of therapy and maximum adaptation to new conditions to achieve effective results in the restoration of speech function. Relevance of speech therapy for adults under martial law conditions, stressful situations, injuries, and displacement of the population significantly affect the psycho-emotional states of people and their speech functions. In these conditions, many adults may have speech disorders that require specialized speech therapy. The analysis of scientific and practical developments in speech therapy for adults under martial law revealed several unresolved and problematic aspects. Despite significant progress in research, questions remain that require further study and resolution. The relationship between psycho-emotional trauma and speech disorders requires further research and the development of appropriate correction methods.

Keywords: adults; speech disorders; rehabilitation; martial law; complex approach; communication; trauma; professional activity

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

У періоди війн і конфліктів дорослі із тяжкими порушеннями мовлення є однією з найвразливіших груп серед цивільного населення. Вони зазнають значних труднощів у комунікації, реагуванні на події навколишнього середовища та обробленні інформації. У таких умовах надзвичайно важливо впроваджувати підтримку в освітній процес, спрямовану на мінімізацію психологічної травми і забезпечення ефективного корекційного впливу. Педагоги стикаються з викликом організації логопедичної роботи в реальному часі, що вимагає від них переорієнтації у професійній діяльності, ще тіснішої співпраці з іншими спеціалістами, розроблення інноваційних стандартів, спрямованих на комплексний підхід до вирішення цих проблем. Воєнний стан може призвести до значного обмеження руху людей і доступу до медичних і виховних закладів. Методи роботи логопеда дистанційно включають використання відеоконференційних платформ, як-от: Skype, Zoom. Це дозволяє логопеду спостерігати за мовленнєвим процесом пацієнта, надавати необхідні рекомендації та вправи, а також забезпечувати підтримку та консультації. У практичній діяльності логопед може використовувати комп'ютерні технології для психодіагностики та корекційно-розвивальної роботи. Такий підхід дозволяє логопедам продовжувати здійснювати ефективну роботу у складних умовах воєнного конфлікту, забезпечуючи необхідну підтримку дорослому населенню із тяжкими порушеннями мовлення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Джерелами нашого дослідження стали науково-практичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із питань інклюзивної освіти, логопедії та психологічної підтримки дорослого населення в умовах воєнного стану. Аналіз проблеми подолання тяжких порушень мовлення в умовах війни показує, що науковці досліджують її переважно з двох основних аспектів. По-перше, це вивчення негативного впливу психотравмуючих ситуацій та їхніх наслідків на дорослих із тяжкими порушеннями мовлення. По-друге, це цілеспрямований корекційний вплив, спрямований на розвиток збережених і компенсаторних можливостей цієї категорії людей і розвиток їхнього особистісного потенціалу.

Проблемам відновлення мовлення та її компонентів у дорослих і дітей, переважно при афазії присвячені роботи лікарів (В. Алфьорова, Д. Гришина, О. Іванова,

А. Кадиков та ін.), нейропсихологів і психологів (Т. Ахутіна, Н. Бехтерева, Л. Виготський, Т. Візель, Є. Вінарська, Т. Вознесенська, В. Захаров, О. Лурія, О. Корнєв, Л. Корсакова та ін.), психолінгвістів (Л. Виготський, І. Горелов, М. Жинкін, О. Леонтьєв та ін.), логопедів (М. Бурлакова, Т. Візель, Т. Осадча, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет, В. Шкловський та ін.).

Відновленню рухових функцій і питанням медикаментозного лікування і фізичної реабілітації різних хворих із порушеннями ЦНС присвячено численні дослідження лікарів-невропатологів, терапевтів, реабілітологів та інших фахівців (В. Голубєва, А. Кадиков, О. Корнюхіна, К. Котенко, О. Кривонос, О. Левіна, Т. Маневич, А. Ярош, Susan F. Allen та Janice Light, Paul R. Fleischmann та ін.). Усі ці дослідження з організації корекційно-реабілітаційного процесу підкреслюють необхідність створення спеціальних умов для відновлення мовлення.

Проведений системний аналіз наукових праць показує, що, незважаючи на значні досягнення в реабілітації, проблема комплексного підходу до логопедичної допомоги особам із мовленнєвими порушеннями в корекційно-реабілітаційній роботі й досі недостатньо розкрита. Актуальність цієї проблеми, її наукове та практичне значення, а також брак теоретичних і методичних розробок зумовили вибір теми дослідження – «Особливості логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану».

Виділення невирішених раніше частин проблеми.

У воєнний час особливо актуальним є інтеграційний підхід до організації корекційної роботи з дорослими із тяжкими порушеннями мовлення. Цей підхід сприяє ефективній диференційній діагностиці та подоланню проблеми, враховуючи медичні, психологічні та педагогічні аспекти. Відтак, дослідження провідних учених у галузі спеціальної освіти, які постійно збагачують науку новими емпіричними даними, розкривають особливості корекційної роботи з дорослим населенням із тяжкими порушеннями мовлення. Однак сучасні реалії вимагають від педагога створення спеціальних психолого-педагогічних умов, які сприятимуть реалізації заздалегідь визначених пріоритетних напрямів корекційної роботи з дорослими із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану.

Аналіз науково-практичних напрацювань у сфері логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану виявив декілька невирішених проблемних аспектів.

Незважаючи на значний прогрес у дослідженнях, залишаються питання, що потребують подальшого вивчення та вирішення.

Г. Станецька зазначає, що «... на даний час в Україні майже відсутні дослідження, в яких розглядаються логопедичні та психолого-педагогічні проблеми, що виникають у пацієнтів при екстрапірамідних порушеннях. Відсутні державні стандартні протоколи методик обстеження та тестування дорослих пацієнтів з екстрапірамідними розладами, які б були затвердженими й обов'язковими для використання в усіх логопедичних кабінетах України» [7, с. 39].

Особлива увага в системі реабілітаційної роботи приділяється відновленню мовленнєвої функції. Встановлено, що при різних захворюваннях та органічних ураженнях центральної нервової системи виникають порушення мовлення, найчастіше дизартрія. Ці порушення характеризуються порушенням іннервації мовленнєвого апарату та моторними дефектами, на корекцію і лікування яких зазвичай приділяється недостатньо уваги. Однак порушення мовлення створює для дорослих значні труднощі у спілкуванні, викликає дискомфорт у відносинах між людьми, обмежує їхнє спілкування, призводить до соціальної ізоляції, дезадаптації та інвалідності [8].

Актуальність дослідження логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану обумовлена необхідністю розроблення адаптованих методів і підходів до роботи з постраждалими, забезпечення доступу до логопедичних послуг, використання сучасних технологій і підвищення кваліфікації фахівців. Це сприятиме ефективній реабілітації пацієнтів і відновленню їхніх мовленнєвих функцій в умовах підвищеного стресу та нестабільності.

Отже, акцентуючи увагу на комплексності та мультидисциплінарності реабілітації пацієнтів у закладах охорони здоров'я, залишається відкритим питання спеціальної підготовки та компетентності фахівців з терапії мови і мовлення. Закон визначає терапію мови і мовлення як процес відновлення та/або підтримки максимально можливого рівня всіх аспектів комунікації та/або когнітивних функцій осіб з обмеженнями повсякденного функціонування або ризиком їх виникнення. Цей процес забезпечує оптимальний рівень комунікативної взаємодії з оточуючим середовищем та/або безпечний процес споживання їжі. Терапія мови і мовлення призначається, планується та здійснюється терапевтом мови і мовлення або під його контролем [2].

На нашу думку, таке тлумачення терапевтичного впливу підкреслює важливість корекційної роботи, зокрема логопедичної допомоги.

Мета статті полягає у висвітленні актуальних питань логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану, аналізі наукових і практичних напрацювань у цій сфері, а також виявленні невирішених проблем і перспектив їхнього подальшого дослідження і вирішення.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Сучасний період розвитку спеціальної освіти в Україні до воєнного конфлікту (до 2014 року) характеризувався навчанням і вихованням дітей, дорослих із тяжкими порушеннями мовлення за двома основними напрямками: інтегроване навчання у звичайних школах та інклюзивна освіта, що передбачала навчання дітей із порушеннями мовлення разом із однолітками. Це вимагало індивідуальної програми навчання та кваліфікованої логопедичної допомоги. Унаслідок воєнних дій нині спеціальна освіта зазнає впливу негативних наслідків для дорослих із тяжкими порушеннями мовлення, однак заробляється новими методичними та практичними досягненнями, що дозволяють фахівцям ефективно проводити корекційні заходи.

Важливість цієї проблеми підкреслена в нормативно-правових актах і постановах країни. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було прийнято та затверджено Концепцію Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації, а також соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року [3]. Значення комплексної допомоги та соціальної реабілітації зазначено у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» [6], а на рівність прав вказано у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [4]. Метою цих програм і нормативно-правових документів є суттєве покращення реабілітаційних послуг і вдосконалення державних стандартів реабілітації з урахуванням світового досвіду. Реабілітація пацієнтів з екстрапірамідними порушеннями проводиться в умовах неврологічного відділення, амбулаторно за індивідуальними програмами або в реабілітаційних центрах [1; 12].

У 2019 році були опубліковані результати дослідження, проведеного К. Johari у співавторстві. Крім порушення «генерації» мовленнєвого висловлювання у хворих на ХП, було виявлено труднощі в інтерпретації граматично та синтаксично складних конструкцій, особливо тих, що пов'язані зі зміною порядку слів, використанням займенників або складнопідрядних речень [11].

Результати дослідження мовленнєвих порушень при хворобі Паркінсона, представлені I. Vrabenc у співавторстві [10], підтвердили, що вивчення таких порушень можна проводити двома методами: перцептивним, який базується на слуховому сприйнятті мовлення, та об'єктивним, який ґрунтується на акустичному аналізі мовного сигналу.

Отже, підкреслюючи комплексність і мультидисциплінарність реабілітації пацієнтів у закладах охорони здоров'я, залишається відкритим питання спеціальної підготовки та компетентності фахівців із терапії мови і мовлення. У Законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» зазначено, що терапія мови і мовлення – це процес відновлення та/або підтримки максимально можливого рівня всіх аспектів комунікації та/або когнітивних функцій осіб з обмеженнями повсякденного

функціонування або ризиком їхнього виникнення. Цей процес спрямований на забезпечення оптимального рівня комунікативної взаємодії з навколишнім середовищем та/або безпечного процесу споживання їжі, і здійснюється терапевтом мови та мовлення або під його контролем [2]. На нашу думку, таке тлумачення терапевтичного впливу підкреслює важливість корекційної роботи, зокрема логопедичної допомоги. Міністерство освіти і науки України разом зі спеціалістами закладів освіти постійно розробляє та оновлює рекомендації щодо організації надання корекційних послуг дорослим із особливими освітніми потребами в умовах війни. Інструктивно-методичні матеріали акцентують на комплексній психолого-педагогічній підтримці цієї категорії людей, оскільки війна має значний психотравмуючий ефект.

Вирішення проблем із психологічною травмою у людей із тяжкими порушеннями мовлення передбачає не лише розвиток системи соціального захисту в Україні й мережі закладів, що займаються охороною психічного здоров'я, але й підвищення фахової компетентності логопедів і переорієнтацію їхньої професійної діяльності [5]. Комунікація є необхідною частиною життя людини, і втрата або порушення мовлення, таке як афазія, є великою душевною травмою. Подолання таких складнощів вимагає значних зусиль і систематичного підходу, включаючи логопедичні втручання, медикаментозну терапію та психологічну підтримку. Цей комплексний підхід, що базується на ретельному обстеженні пацієнта мультидисциплінарним колективом, забезпечує позитивні результати у відновленні мовленнєвих функцій [7].

Порушення мовленнєвої сфери дійсно є поширеним явищем серед населення. Мова є основним засобом спілкування, а мовлення – складним процесом, що включає різні аспекти від артикуляції звуків до розуміння і використання мовних структур. Коли цей процес порушується, може виникати потреба у кваліфікованій допомозі логопеда чи інших спеціалістів. Щодо системи логопедичної допомоги, вона охоплює різні заклади охорони здоров'я, що забезпечує доступність лікувальних і реабілітаційних послуг для дітей і дорослих із мовленнєвими порушеннями. Це включає дитячі поліклініки, психоневрологічні диспансери, дитячі будинки, реабілітаційні центри та неврологічні відділення лікарень, де проводяться індивідуалізовані підходи до лікування та розвитку мовлення [8, с. 157].

Зміна управлінських нормативних актів у сфері реабілітації та корекції функцій організму в Україні, яка відбулася відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 03.11.2021 №1268, впливає на організацію логопедичної роботи та залучення фахівців у реабілітаційні процеси.

Згідно з цією постановою важливими є:

1. *Мультидисциплінарна команда.* Реабілітація здійснюється мультидисциплінарною командою, до складу якої входять різні спеціалісти, включаючи лікарів із фізичної терапії, фізичних терапевтів, психологів, ерготерапевтів і терапевтів мови і мовлення.

2. *Кваліфікаційні вимоги.* Посада терапевта мови і мовлення тепер може обійматися фахівцями зі спеціальної освіти, філологами або психологами до 2026 року. Це означає, що змінено кваліфікаційні вимоги до осіб, які можуть займатися корекційною роботою з мовленнєвими порушеннями.

3. *Організація роботи.* Зміни вимагають нового підходу до організації роботи з логопедичними клієнтами в межах мультидисциплінарних команд, що спрямовані на комплексне відновлення функцій мовлення та мови пацієнтів.

Ці зміни в законодавстві сприяють покращенню якості реабілітаційних послуг для осіб із мовленнєвими порушеннями та забезпечують ефективніші підходи до корекції цих порушень [4].

Висновки. Українська система освіти переживає активний період реформування, що вимагає підготовки педагогів, здатних швидко адаптуватися до нових умов і викликів. Особливо актуальною є потреба в підготовці фахівців спеціальної освіти, зокрема логопедів, які забезпечать повноцінний розвиток дітей і дорослих, здійснять корекційний вплив і сприятимуть її соціалізації найефективнішим шляхом. Сучасна українська логопедія активно розвивається, інтегруючи нові ідеї з традиційними технологіями та накопиченим досвідом. Цей процес постійний, оскільки перехід від інновацій до стабільних практик є лише питанням часу і практики.

Тому розвиток готовності до інноваційної діяльності, постійна відкритість до нового і гнучкість у впровадженні інновацій – це важливі аспекти компетентного фахівця спеціальної освіти. Формування цих навичок і властивостей є одним із ключових завдань вищої освіти, і пошук ефективних шляхів їхнього вирішення залишається актуальною проблемою для українських педагогічних закладів.

Виділення невирішених частин проблеми логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану підкреслює необхідність **подальших досліджень** і розроблення нових методів і програм. Це включає адаптацію існуючих терапевтичних методик, інтеграцію новітніх технологій, розширення міждисциплінарної співпраці, забезпечення комплексної соціальної підтримки та покращення доступу до логопедичних послуг. Лише шляхом вирішення цих невирішених питань можна забезпечити ефективну допомогу та реабілітацію дорослих пацієнтів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Дунас Г. Г. Методика впровадження комплексної реабілітації в Львівському міжрегіональному центрі соціально-трудової, професійної та медичної реабілітації інвалідів. Львів: ЗУКЦ, 2008. 79 с.
2. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (конвенція про права інвалідів) ООН. Конвенція від 13.12.2006 р. Конвенцію ратифіковано 217 Законом № 1767-VII від 16.12.2009, дата ратифікації для України 06.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. Концепція Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року. Схвалено Кабінетом Міністрів України від 12 липня 2017 року № 475-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80#Text>
5. Пахомова Н. Г. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. 346 с.
6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 2249 – VIII. Дата оновлення: 19.12.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
7. Станецька Г. М. Порушення мовлення, голосу та просодії при хворобі Паркінсона. *Наука та освіта в дослідженнях молодих вчених* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 квіт. 2019. Харків : ХНУ, 2019. С. 39–40.
8. Шеремет М. К., Боряк О. В. Неврологічні основи логопедії : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С.П., 2016. 252 с.
9. Шеремет М. К., Станецька Г. М. Дослідження дизартрії у дорослих при марганцевій енцефалопатії. *Логопедія*. 2017. № 12. С. 119–126.
10. Brabenec I., Mekyska J., Galaz Z., Rektorova I. Speech disorder in Parkinson's disease: early diagnostics and effect of medication and brain stimulation. *Journal of Neural Transmission*. 2017. Vol. 124. P. 303–334.
11. Johari K., Walenski M., Reifegerste J. A dissociation between syntactic and lexical processing in Parkinson's disease. *Journal Neuro linguistics*. 2019. Vol. 51. P. 221–235. DOI: 10.1016/j.jneuroling.2019.03.004.
12. Weightman M., Vining Radomski M., Mashima P. A., Roth C. R. Traumatic Mild, Injury Brain. *Rehabilitation Toolkit*. Borden Institute US Army Medical Department Center School, Fort Sam Houston, Texas, 2015. 723 с.

References

1. Dunas, H. H. (2008). *Metodyka vprovadzhenia kompleksnoi reabilitatsii v Lvivskomu mizhrehionalnomu tsentri sotsialno-trudovoi, profesiinoy ta medychnoi reabilitatsii invalidiv* [Methodology for Implementing Comprehensive Rehabilitation at the Lviv Interregional Center for Social and Labor, Professional, and Medical Rehabilitation of Disabled Persons]. Lviv: ZUKTs [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia»* [Law of Ukraine "On Rehabilitation in the Field of Health Protection"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> [in Ukrainian].
3. *Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu (konventsiiia pro prava invalidiv) OON* [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Konventsiiia vid 13.12.2006 r. Konventsiiu ratyfikovano 217 Zakonom № 1767-VII vid 16.12.2009, data ratyfikatsii dlia Ukrainy 06.03.2010. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
4. *Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy z fizychnoi, medychnoi, psykhoholichnoi reabilitatsii i sotsialnoi ta profesiinoy readaptatsii uchasykyv antyterorystychnoi operatsii na period do 2022 roku* [Concept of the State Target Program for Physical, Medical, Psychological Rehabilitation and Social and Professional Readaptation of Anti-Terrorist Operation Participants for the Period until 2022]. Skhvaleno Kabinetom Ministriv Ukrainy vid 12 lypnia 2017 roku № 475-r. Kyiv. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
5. Pakhomova, N. H. (2013). *Teoriia i praktyka profesiinoy pidhotovky lohopediv u VNZ* [Theory and Practice of Professional Training of Speech Therapists in Higher Education Institutions]: monohrafiia. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
6. *Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini* [On the Basics of Social Protection of Disabled Persons in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 r. № 2249 – VIII. Data onovlennia: 19.12.2017 r. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [in Ukrainian].
7. Stanetska, H. M. (2019). Porushennia movlennia, holosu ta prosodii pry khvorobi Parkinsona [Speech, Voice, and Prosody Disorders in Parkinson's Disease]. *Nauka ta osvita v doslidzhenniakh molodykh vchenykh* [Science and enlightenment in the studies of young scholars]: materialu I vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 39-40). Kharkiv: KhNU [in Ukrainian].
8. Sheremet, M. K., & Boriak, O. V. (2016). *Nevrolohichni osnovy lohopedii* [Neurological Foundations of Speech Therapy]: navch. posib. Sumy: FOP Tsoma S.P. [in Ukrainian].
9. Sheremet, M. K., & Stanetska, H. M. (2017). Doslidzhennia dyzartrii u doroslykh pry marhantsevii entsefalopatii [Investigation of dysarthria in adults with manganese encephalopathy]. *Lohopediia* [Speech therapy], 12, 119-126 [in Ukrainian].
10. Brabenec, I., Mekyska, J., Galaz, Z., & Rektorova, I. (2017). Speech disorder in Parkinson's disease: early diagnostics and effect of medication and brain stimulation. *Journal of Neural Transmission*, 124, 303-334.
11. Johari, K., Walenski, M., Reifegerste, J. (2019). A dissociation between syntactic and lexical processing in Parkinson's disease. *Journal Neuro linguistics*, 51, 221-235. DOI: 10.1016/j.jneuroling.2019.03.004.
12. Weightman, M., Vining Radomski, M., Mashima, P. A., & Roth, C. R. (2015). *Traumatic Mild, Injury Brain. Rehabilitation Toolkit*. Borden Institute US Army Medical Department Center School, Fort Sam Houston, Texas.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 08.07.2024